

САЛИХ СЕЛИМОВИЋ

ХРИШЋАНСКЕ ТРАДИЦИЈЕ КОД МУСЛИМАНА НА СЈЕНИЧКО-ПЕШТЕРСКОЈ ВИСОРАВНИ

Сјеничко–пештерска висораван је простор који данас припада општинама Сјеница и Тутин с тим што сјеничкој општини припада већи део те простране и специфичне висоравни. Просечна надморска висина је 1150 метара па је због тога неки географи називају и „кров Србије”.

Ова висораван је била „прво огњиште у баштини Немањића”. Дуго времена је била и резиденцијални део Старе Рашке. Недалеко од садашњег града Сјенице налазила су се и седишта српских владара из светородне династије Немањића. То су Врсенице (Врх Сенице), Дуга Пољана (Дуго Поље), Градац, Драгојловиће (дворац Драгославе?), Царичина, па можда и Баре. Претпоставља се, са великом сигурношћу, да се неколико километара југоисточно од Сјенице налазила Достиника, Достиникон, најстарија српска престоница (радови Драгице Премовић-Алексић).

До велике сеобе Срба 1689/90. године на Сјеничко–пештерској висоравни живело је српско православно становништво и нешто српског исламизираног становништва (у паланци Сјеници и варошици Дугој Пољани). По осталим насељима муслимани су били реткост. После овог егзодуса Срба, а и каснијих континуелних миграција, измениће се верско-конфесионална и донекле етничка структура становништва, јер су Пештер, у знатном броју, населили албански Малисори. О српском становништву и данас говоре многи топоними и локалитети – „грчка” гробља, црквине и бројни остаци некропола, манастира и цркава. Археолошким рекогносцирањем терена само на подручју општине Сјеница утврђено је 140 таквих локалитета.¹ У сваком садашњем насељу постоје локалитети са некрополама међу којима их је 60 без гробљанских цр-

¹ Драгица Премовић-Алексић, Сјеничка област у XV-XVI веку, Зборник Сјенице, бр. 8/1997, 51.

квица, а са црквицама 40 таквих локалитета.² Постојали су значајни сакрални објекти као што су манастир Читан (неки аутори га идентификују са црквом Чатал), манастир Увац (негде око реке Увац), манастир Пресвете Богородице, који је подигао Стефан Немања али се не зна где је био, црква Св. Ђорђа у Дујкама, црква Васојевица (Васојевић Стеве, Васојевица?).

Највећи део тих локалитета се сада налази у селима са муслиманским становништвом, али је скоро непознато да су „грчка” гробља и црквине преоравани. У турским прегледима из XV и XVI века често су пописивани попови, монаси и монахиње, те и то указује да је становништво било православне вероисповести. Те некрополе и црквине датирају из XIV, XV и XVI века.

На Сјеничко–пештерској висорани, као централном делу Старе Рашке, Турци су као освајачи и формално консолидовали своју власт и завели спахијско-тимарски систем 1455. године. То је довело до промена у многим елементима друштвеног живота. Већ у другој половини XV века појављује се процес исламизације, мада се радило о спорадичним случајевима. Први конвертити јављају се у турском попису села Раждагиње 1477. године. Од 40 тада пописаних домаћинстава три су била муслиманска.³ Колико је тај процес био спор и безначајан и касније, говори и попис из 1585. године по којем је у сјеничкој нахији од 652 домаћинства било само 13 муслиманских.⁴ Према томе, до краја XVI, а тако ће остати и до краја седамдесетих година XIX века, на Сјеничко–пештерској висорани је у великој већини живело српско православно са нешто српског исламизираниог становништва. Могуће је да је било нешто и Турака спахија-тимарника и државних чиновника. Радикалнија исламизација домаћих људи почела је тек у XVIII веку, доласком новог становништва из Северне Албаније (Малесије), црногорских Брда, Старе Црне Горе, па и из Херцеговине. И поред тога што су се појединци исламизирали, нису могли тек тако да забораве своју стару веру, рођаке и пријатеље, кумове и побратиме који су задржали хришћанство. Посећивали су и даривали манастире и цркве и потајно празновали хришћан-

² Исто.

³ Ахмед Аличић (приредио), Поименичан попис санцака и вилајета Херцеговина, Сарајево, 576.

⁴ Ејуп Мушовић, Сјеничка нахија у XVI веку, Новопазарски зборник, 4/1980, 39-63; Премовић-Алексић, Сјеничка област..., 50.

ске празнике и крсне славе. Муслимани на Сјеничко–пештерској висоравни највише су посећивали манастир Куманицу и цркву Св. архангела, затим црноречки манастир код данашњег Тутина, манастир Сопоћане, манастир Милешеву. Посебно су поштовали култ Св. Саве што ни данас није реткост (Савиндан, Савина вода). Ни данас код већине муслимана, поготово оних на селима, те одређене хришћанске традиције нису заборављене иако су многи исламизирани пре 200-250 година, мада има и оних који су примили ислам пре стотину и нешто више година.

Без обзира на вишевековну османску власт, овдашњи муслимани нису никада заборавили свој матерњи српски језик и локалне традиције. Само су увећали језички фонд уношењем извесног броја арапских, турских и персијских речи (турцизам). Муслимани су „сачували свест о томе да представљају засебну целину која се у односу на Турке Османлије разликује по пореклу, језику и традицији”.⁵ Турска, односно исламска култура је много више продрла код имућнијих муслиманских слојева и код муслимана у граду, мада су и они „чували своју динарску традицију и њен менталитет”.⁶ Дошло је до промена у верском и породичном животу код домаћих муслимана, али су те промене биле нормална последица припадности новој вери, а тиме и другом културном кругу.

Муслимани на Сјеничко–пештерској висоравни, уосталом као и сви други у бившој и садашњој Југославији, увек су говорили и говоре само српским језиком и други матерњи језик немају. У свом говору потпуно су задржали изговор старог гласа „Х”, док се код оних православних скоро изгубио, поготово на селу. У лексци код муслимана можда се нису ништа више задржали турцизми у односу на лексику код православних. Турцизми никада нису битније продрли у терминологију у земљорадњи и посебно сточарству, који су егзистенцијална занимања на овој висоравни. И они турцизми који су прихваћени нису угрозили српску језичку основу.⁷ Чак и у Босни и Херцеговини, до аустријске окупације 1878. године, код муслимана је највише била у употреби ћирилица коју су често називали беговско писмо или „босанчица”, а они сами су је називали „Стара Србија”. Јасно је и због тога да је огромна

⁵ Петар Влаховић, Српска и муслиманска традиција у пријепољском крају – прилог проучавању етничког идентитета, Сеоски дани Срстена Вукосављевића XV, Пријепоље 1993, 154.

⁶ Исто.

⁷ Исто.

већина муслиманског племства (ага и бегова) потицала од старе српске властеле, а и највећи број остале муслиманске популације био је српског порекла и православне провенијенције. Тврдња неких аутора да су муслимани углавном били богумили пре исламизације само је делимично тачна, али се заборавља да су и богумили били Срби, а пре прихватања те јереси били су православци.⁸

Муслиманска имена, иако су дошла из арапског, турског и персијског језика, постала су „део наше опште антропонимије”. Наводимо неколико карактеристичних примера: Ахмо од Ахмед, Суљо од Сулејман, Хусо од Хусеин, Ибро од Ибрахим, Хамдо од Хамдија, Хасо од Хасан, Меша од Мехмед, Аљо од Алија, Нура од Нурија, Хајра од Хајрија, Фата од Фатима, Бахро од Бахтијар, Мемо од Мемнун, Мухо од Мухарем, Џемо од Џемаил, Нафа од Нафија, Лутва од Лутвија и др. Исмет Смаиловић, којег наводи Миле Недељковић у свом делу „Крст и полумесец”, каже да та имена припадају „нашем језику, његовој морфологији, фонетици и структурном акцентном систему”.⁹ Многи муслимани и данас носе своја стара српска и хришћанска презимена. Тих презимена има највише у самом граду Сјеници, затим на продучју Кладнице, Тријебина, Бара, Вапе. Илустроваћемо то са неколико примера: Чоловићи, Балтићи, Папићи, Вишњићи, Зорнићи, Тарићи, Прашовићи, Баждари (евићи), Каришићи (двоверци), Ковачевићи, Куч, Маслаци, Глогићи, Мировићи, Љуце, Хркаловићи, Наловићи, Кораћи, Бошковићи, Тмушићи, Пурковићи, Кубуровићи, Шаљићи, Бихорци (Биорци), Хрњаци (Рњаци), Јукићи, Ђукићи (сада се неки од њих презивају Рахићи).¹⁰ Муслиманска презимена најчешће се завршавају на ић, као и српска. Ако би се узимала нека друга презимена додавали су им се ови наставци, уосталом као и код православних Срба.¹¹

По свом начину живота, по свеукупном друштвеном животу муслимани обични сељаци и градска сиротиња били су много ближи својој хришћанској сабраћи него владајућем и имућнијем слоју истоверника. Једни друге су помагали у пољским радовима, изградњи разних при-

⁸ Миле Недељковић, Крст и полумесец – најстрашнија српска разлеоба, Београд – Бигело Поље 1993, 92.

⁹ Исто, 56.

¹⁰ Салих Селимовић, Клименте и Кучи на Пештерској висоравни, Новопазарски зборник 23/1999, 219; Исти, Рашка као судбина, СТУДЕНТ 79, НИП „Студент”, Београд 1997, 25; Петар Ж. Петровић, Рашка I, Етнографски институт САНУ, Београд 1984, 217.

¹¹ Историја народа Југославије, 207; Селимовић, Магазин СТУДЕНТ 79, 25.

ватних објеката (куће, штале, амбари) путем моба. И данас се на Сјеничко–пештерској висоравни гаји култ побратимства¹² и кумства између православних и муслимана што потиче још из средњег века. Те некадашње друштвене вредности постепено губе свој некадашњи значај, а нова побратимства и кумства су све ређа. Муслимани, као и православни, веома су осетљиви на тешке и пејоративне речи, а поготово на јавне увреде, што је и иначе карактеристика Динараца. Пре ће се заборавити крађа и отмица од јавно нанесене увреде, јер „отмица и крађа настају из неке невоље и потребе, а увреде из обести”.¹³ Псовање веровања и верских обичаја и богомоља је скоро непозната појава (аутор ових редова, који живи на овом простору и проучава га, није никада чуо да је неко од муслимана опсовао цркву, манастир или Божић, а исто тако и православни никада не псују цамију, Бајрам или Мухамеда). Постоји узајамно поштовање вера и богомоља, али се то избегава и због поменуте пресетљивости и брзог замарања и враћања истом мером, кад-тад.

II

По свеукупном друштвеном животу, упркос класној, верској и политичкој подвојености сачували су и муслимани на Сјеничко–пештерској висоравни многе архаичне „обрете и обичаје из преисламског живота”.¹⁴ Веровања, обичаји и усмено народно стваралаштво представљају најтипичније сфере народног живота. Народна изрека каже: „Боље је да пропадне село него адет.” Религиозна етика и народна вера омогућавају науци да правилније објасни развој народног погледа на живот и свет око себе. То је нарочито значајно за средине где постоје верске подељености као што је случај у овом крају. Једанпут укоренења, та схватања остају трајно обележје и веома се споро мењају „и када се све друго у животу мења”.

Муслиманско становништво на Сјеничко–пештерској висоравни очувало је, осим језика, и много других елемената друштвеног живота као што су разни обрете и обичаји из предисламског доба, а неки вуку корене и из предхришћанског словенског периода.¹⁵

¹² Историја Црне Горе, књ. 2/2, Титоград 1970, 370.

¹³ П. Ж. Петровић, Рашка I, 213.

¹⁴ Петар Влаховић, Бродарево, Београд 1968, 153.

¹⁵ Опширније видети радове: Петар Влаховић, Остаци хришћанске религије код мухамеданца у средњем Полимљу, Огледи бр. 2, Београд 1953; Исти, На животним раскрсницама, Пријепоље 1987; Исти, Бродарево, Београд 1968; Исти, Српска и муслиманска

И у недавној прошлости, а посебно сада када се све политизује, много се више траже и описују одреднице које раздвајају од оних које у једну целину повезују становништво неког подручја, па тако и на Сјеничко–пештерској висоравни. Све до Брионског пленума 1966, амандмана из 1969, 1970, па чак и доношења новог Устава из 1974. године писало се доста о ономе што спаја људе православне и исламске вероисповести. После тога и догађаја који су довели до разбијања бивше СФРЈ много више се истицало оно што раздваја исти народ различите вероисповести. Све различитости су настале само из верско-конфесионалне припадности православљу и исламу. Велика је одговорност интелектуалаца, а посебно муслиманских историчара, етнолога и књижевника. Нама, овде и сада, и никад нису потребне хибридне и само политичке нације. Морамо уважавати наше порекло, језик и заједничке традиције као и неминовност заједничког живота у Рашко–полимској области, која је била и остала „копча српског етничког и историјског простора”, како то лепо и истинито каже историчар Славенко Терзић.

III

У наредним редовима говорићемо о неким заједничким народним и хришћанским традицијама код муслимана на Сјеничко–пештерској висоравни, мада се те хришћанске традиције код муслимана не ограничавају само на простор који је предмет наше пажње.

БОЖИЋ. Доскора је био општенародни празник, тј. празновали су га и православни и муслимани са „аграрним мађијским обичајима”.¹⁶ Још у предхришћанско доба паљене су ватре и вероватно је тај обичај прихваћен и у хришћанству у облику паљења бадњака, што је опет било повезано са плодношћу. Веровало се да ће верник имати онолико те лади, јагњади, прасића и јарића колико из бадњака истера искри. Ни хришћанство ни ислам касније нису могли да не уваже укорееено на-

традиција у пријепољском крају, Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића XV, Пријепоље 1993; Ејуп Мушовић, О неким заједничким обичајима муслиманског и православног становништва Пештери и Бихора, Гласник Етнографског музеја 43, Београд 1979; Хусеин Дерлемез, Народне умотворине (код муслимана и православних), Новопазарски зборник 11/1987; Исти, Неке заједничке етнoлошко социолошке карактеристике регије Баре, Новопазарски зборник 19/1995; Петар Костић, Обичај паљења лила уочи Петровдана у селу Тријебинама код Сјенице, Зборник Сјенице 1/1985.

¹⁶ Петар Влаховић, Српска и муслиманска традиција..., 158.

родно веровање које је било раширено по целој Европи.¹⁷ На Сјеничко–пештерској висоравни кувани су кукуруз, пшеница или јечам или је прављен колач од пшеничног брашна. То је данас скоро потпуно заборављено, али неки старији људи, поготово жене, још увек обележавају Божић на тај начин (подручје Кладнице, Бара, Тријебина). Неки старији муслимани говорили су да је „Исус Христ и наш божији посланик, тј. Иса Пејгамбер” и Божић нису сматрали само хришћанским празником. Божић и даље има своје место у народном календару. И муслимани као и православни често кажу „до Божића” или „од Божића”, затим „за Божић” када хоће да нешто временски одреде. У кладничким селима се уочи Божића кувао пасуљ са сувим месом и нешто од жита, тј. кувало се само оно што „нагрезне”, односно нарасте. И данас има муслиманских кућа које на тај начин обележавају Божић.

САВИНДАН. На Савиндан – 27. јануара и дан-данас се у многим муслиманским кућама прави нека врста колача или пите која се зове „масеница”. Она се прави тако што се закувају заједно брашно, кувано млеко (вареника) и мало или нима то соли, а затим се томе додају и јаја (нешто слично као за палачинке). То се све саспе у тепсију, када се испече раздоби се и залије растопљеним сиром, маслом (измеђајом) или кајмаком. Старији људи кажу да треба „на Савицу јести масеницу”.

УСКРС. Код муслимана се овај велики хришћански празник не обележава посебно. Али, карактеристично је да мало који муслиман неће свог комшију, пријатеља или познаника православца питати на Ускрс „шта је са јајима” или „како си их тако ишарао”, ако му неко да јаје. На тај начин се стави до знања да се тај хришћански празник није заборавио.

МЛАДЕНАЦ. Ни муслимани тог дана, а посебно жене, неће да раде са оштрим и шиљатим предметима „да не би страдала стока”. То своје веровање тако су образлагали и православни и муслимани.

БУРЂЕВДАН. Дан уочи Ђурђевдана, тј. 5. маја, у Кладници се одржава велики народни сабор којег називају Омаха, и који је и дан данас веома посећен. Некада су и муслиманске девојке уочи Ђурђевдана захватале воду за „Омахе”. Сви укућани су пре сунца морали да устану, а најстарија жена у кући их је прскала том водом да у току дана не би били поспани. Ако би некога ухватило ђурђевданско сунце, у постељи био би цео дан поспан (дремљив).¹⁸ Како се веровало и раније и сада, то

¹⁷ Салих Селимовић, Прастаре новогодишње ватре, Магазин СТУДЕНТ 80, НИП „Студент”, Београд 1997, 16-17.

¹⁸ Ејуп Мушовић, О неким заједничким обичајима..., 235, 236.

је било посебно важно за чобане који поспани не би могли да одбране своју стоку од вукова који би је покљали. Веровало се да се поспаност једино може уклонити ако се каже ујутру некоме из комшилука „предајем ти мој сан да буде твој сан”. У селу Урсулама и данас кажу „предајем ти мој дријем, нека буде твој дријем”. У Кладници и Брези и још неким селима кували су јаја, јер се веровало да ће они који их буду јели на тај дан бити пуни и здрави као та јаја.

ПЕТРОВДАН. Овај велики хришћански и народни празник се у Сјеничкој котлини и на Пештеру обележава одржавањем два велика народна сабора у муслиманским селима Кладници и Брези. Највећи народни скуп на подручју Кладнице је на Петровдан 12. јула. У Кладници и у Брези тог дана се окупе људи из многих суседних, па и из удаљенијих села Сјеничко–пештерске висоравни (села: Урсуне, Понорац, Сугубине, Кањевина, Дунишће, Бечија, Фијуљ, Вапа, Раждагиња, Зајечихе, Читлук, Врсјенице, Кијевци, Расно, Житниће, Тузиње, Камешница, Дражевиће, Тријербине и др). Било је покушаја да се ти велики народни сабори угасе, али нису успели јер је у народу опстала сувише јака традиција празновања Петровдана без обзира што се радило о припадницима исламске вероисповести. (То су покушали муслимански екстремисти почетком деведесетих година XX века). Ипак су ти сабори све мање посећивани и због других облика народног живота и окупљања. На тај дан муслимани праве „цицвару”, јело које се прави од пшеничног брашна и масла (може и измеђај). У хришћанству Петровдан је посвећен апостолу Петру, али су и ту у питању мађијски сточарски и земљораднички обичаји. И код овог празника ради се о симбоизи прастарих веровања и хришћанства, које је црква само „уклопила” у свој календар.

Уочи Петровдана на многим местима Сјеничко–пештерске висоравни чобани, али и други, пале лиле (бакље) које се праве од брзове коре или луча, а користи се и смола. У последње време користе се и гуме од аутомобила, бицикла и опанака (пироћанаца), посебно за велике ватре на узвишењима, које се праве од наслаганих сувих дрва, клека, сувог грања, аутогума. Лиле, олалије су посебно карактеристичне за подручја Кладнице и Тријербина. У Тријербинама су деца од 7 до 15 година палила и носила лиле са девојкама по селу око торева са стоком, а после тога би правили заједничко весеље певајући чобанске песме.¹⁹ То

¹⁹ Петар Костић, н. д., 32; Драгољуб Јовашевић, Паљење лила – народни обичај сточара западне Србије, Зборник радова Народног музеја VII, Чачак 1976, 197-211.

је свакако био највећи празник сточара у многим крајевима Србије, па и на ширим просторима Балкана и Европе. У кладничким селима, нарочито између насеља Кладнице, Папића, Понорца, Јевика настајало је такмичење чија ће ватра да гори најдуже, чији ће пламен да буде највећи и најсветлији. Слично се одигравало и на подручјима Тријебина, Бара, Вапе, Штавља, Гоња, Лопижа, Дуге Пољане, као и неким селима на Горњој Пештери. У Кладници се дешавало да се сукобе групе „лилаша”, али због тога није било неких последица. Треба рећи да је на Сјеничко–пештерској висоравни овај обичај скоро изгубио мађијско значење и да деца све то што данас изводе раде углавном по традицији и кроз игру.

ПРОКОПЉЕ. Прокопијевдан се празнује 21. јула тако што се на тај дан не обављају пољски радови због здравља укућана. Муслимани у овом крају кажу да се тај дан може радити у њиви или на ливади ако у радовима учествују и други људи, али који су изван куће домаћина, тј. мобеници. Муслимани се добрим делом те традиције још увек придржавају, плашећи се за здравље деце.²⁰ На подручју Бара, односно на Мачковицама (Угринцу) на овај дан одржава се велики сабор, али је померен за један дан због успомене на жртве које су пале у борбама са усташама 22. јула 1941. године, када је погинуо велики број партизана и мештана.

ИЛИНДАН-АЛИЋУН. Илиндан је код хришћана православаца, а код муслимана се тај празник зове Алијиндан-Алићун. Неки муслимани кажу да је Илија муслиман, односно Алија,²¹ и да је до подне 2. августа Алија, Алијиндан, док је после подне Илија, Илијиндан. Овај дан се празнује због плодности и општег напретка (добре летине, здраве и напредне стоке, доста сена, меса, мрса). На Мачковицама код Бара одржава се тог дана велики народни сабор на којем учествују и православни и муслимани, који долазе од Лима, Бихора, Корита и великог дела Пештери. Православни су играли уз кларинет и бубањ, а муслимани уз хармонику.²² Сада се игра и пева и уз друге инструменте са озвучењима. Чобани се радују том дану, јер обади ослепе и од тада више не узнемиравају стоку. И код православних и код муслимана влада убеђење да не ваља да буде облачно тог дана, а посебно ако буде грмљавине, јер неће бити лешника, а може неко и да страда од грома (верује се да се то догоди ако се св. Илија Громовник наљути). На Пештеру има тих сабора и

²⁰ Хусеин Дердемез, н. д., 281.

²¹ Ејуп Мушовић, н. д., 236.

²² Хусеин Дердемез, н. д., 279.

на њима се осим-игре, свирке и песме одржавају и спортска надметања у трчању, бацању камена или кугле, скоковима у даљ, бацању ђускије и сл. Екстремисти хоће да раздвоје православне и муслимане тако што православни остају да празнују на Мачковицама, а муслимани то да чине у Тријебинама.

IV

Код великог броја муслимана, уосталом као и код православних, на Сјеничко–пештерској висоравни, укоренењен је страх од неке више, ванземаљске силе. Та сила по њиховом убеђењу може помоћи, али и нанети неко зло. Поготово старији људи сматрају да не треба уопште дирати у српске богомоље, тј. цркве и манастире, нити се требају газити и преоравати српска гробља и црквине. Није редак случај да и данас муслимани поштују нека култна места и поједине свеце као нпр. св. Саву, св. Ђорђа, св. Петра, св. Прокопија, св. Илију. Због тог страха „од неке више силе” посећују се култна места, обраћа се православним свецима и дају се поклони црквама и манастирима. Када их питају зашто то раде, најчешћи одговор је да су „тако радили њихови стари”.²³ Многи кажу: „тако је радио мој ђед, моја бијача, бика (баба)”. Доскора је знатан број муслимана, посебно жена, сматрао да свака црква и џамија лечи од понеке болести. Тако је манастир Куманица био место где су многи муслимани (највише женски свет) долазили, а понеко и данас, да траже лека. Етнолог Петар Влаховић наводи пример Џеме Хамдић из Комадина, општина Пријепоље, која је по одласку у манастир Куманицу оздравила од неподношљиве мигрене.²⁴ Код овог манастира се 26. јула одржава велики народни сабор на коме увек буде и знатан број муслимана, можда чак и до једне трећине. Неки су одлазили чак и у Чајниче да се поклоне тзв. „чудотворној икони мајке Божије” која је из манастира Бање код Прибоја пренета тамо када су га Турци били срушили. Тој чудотворној икони давани су и скупи дарови у злату и сребру (иначе икона је тешка 21 килограм и сва је окована златом и сребром).

У селу Горњи Страњани, на планини Јадовнику, налази се тзв. Савина вода и Савин камен или сто, како неки кажу. Поред Савине воде налази се плоча на којој постоји удубљење слично отиску коњске ко-

²³ Петар Влаховић, Остаци хришћанске религије..., 156.

²⁴ Исто.

пите. И муслимани и православни верују да је то отисак копита коња којег је јахао св. Сава па и муслимани том камену прилазе са страхопоштовањем. Култ Савине воде је веома велики. Ни данас се на тој води не поји стока, а жене перу веш на истом месту где се стока поји, нешто ниже где је и чесма. Муслимани верују у исту причу, као и православни, како је Сава прекрстио штапом тај камен па је тако из њега „проврела” вода. Муслиманске жене нероткиње иду на ову воду да је пију како би затруднеле. На Пештеру се налази вода Ђурђевача за коју кажу да је настала на сличан начин као и Савина вода, односно да је Ђерзелез Алија ударио сабљом по камену и да је тако „изаврела” вода. Поред те воде је камен у којем је отисак копита Ђерзелезовог коња. Ту се вода посећује и код ње се окупља на Ђурђевдан. Зашто се зове Ђурђевача нико није умео да објасни, али верује се у њену лековиту моћ, исто као и Савине воде. Код те воде одржавају се и данас велики сабори на Илиндан-Алијиндан.

V

Овај кратак осврт не може омогућити детаљну анализу развоја целокупног народног живота муслимана на Сјеничко–пештерској висоравни, али може скренути пажњу на основна и пресудна обележја народне културе која најбоље сведоче о етничком идентитету тог народа. Муслимани јужнословенског порекла разликују се од муслимана других народности и по језику и по многим другим особинама. Према томе, они не могу бити припадници неког нејужнословенског народа, као нпр. Турци, Роми – Цигани, Албанци, Персијанци, Арапи. У Босни живе и Срби и Хрвати од којих се муслимани ни по чему битно не разликују, осим по вери, а вера није једина и пресудна одредница нације.

У новије време јављају се различите и исполитизоване теорије о пореклу и генези југословенских муслимана. Једни тврде да су они потомци турских бегова и ислужених војника, док неки други истичу и доказују да су потомци припадника верске секте богумила који су примили ислам по доласку Турака, па чак и прије. Те теорије се поткрепљују одређеним аргументима чија је основна теза да домаћи муслимани нису јужнословенског порекла и да са Јужним Словенима, односно Србима немају никакве етничке и генетске везе. Заборавља се да је историјска наука давно утврдила да је било бегова и војника Турака, али никада толико да су могли битније да утичу на измену етничке структуре код до-

маћих муслимана. Највећи број ага, бегова и турских војника на овим просторима били су домаћи људи из редова старе српске властеле, трговаца, занатлија, учених људи, па и сточара и земљорадника и других делова ондашњег друштва. Заборавља се и то да су у овом делу Балкана Турке дочекали Срби, а да су богумили били само један део српског етноса који је прихватио богумилску „мрску јерес” – секту и да их је Стефан Немања протерао из Старе Рашке у Босну.²⁵

За идентификацију неке етничке заједнице у науци се узима седам одредница. То су: језик, територија, одговарајућа економија, култура, свест о припадности и евентуално расна и религијска припадност. Од хришћанске православне сабраће у Рашкој области, па тако и на Сјеничко–пештерској висоравни, муслимане дели само исламска вероисповест, а све остало је заједничко.

Покушаји издвајања муслимана из њиховог етничког простора и специфичне народне културе којима су нераскидиво повезани са хришћанском сабраћом, неминовно води до денационализације, отуђења и наравно, нестанка. Трагикомично је лутање муслимана у тражењу своје националне идентификације. Прво су били Турци, јер им је то одговарало, а што су прихватили и неки Срби. Турци су овдашње муслимане у погрдном смислу називали Бошњацима. Аустријанци су после окупације Босне и Херцеговине проглашавали босанску и бошњачку нацију само да би што више раздвојили муслимане од православних Срба и Србије. Касније су постали Срби исламске вероисповести, па муслимани неопредељени, затим муслимани са великим „М” и на крају поново Бошњаци по инаугурацији у Дејтону 1995. године. Домаћи муслимани могу бити само оно што су увек били, тј. Срби исламске вероисповести са особеностима исламске вере и културе које никоме не сметају и део су мултикултурног богатства српског народа.

На нашим просторима наступио је и за муслимане и за православне „тренутак великог искушења пред раздеобом која значи чупање у корену”.²⁶ Ниједна етничка заједница, односно народ, не може опстати ако нема своју традицију, јер она сама себи тада отвара пут за „силазак са етно–историјске позорнице”.²⁷

²⁵ Миле Недељковић, Крст и полумесец, 92. Миле Недељковић о томе каже: „Због тога се, са етнолошког становишта, када је реч о овим питањима, пажња мора задржати на оним показатељима који важе као мерила за утврђивање сваког етноса, односно групе или етничке заједнице.”

²⁶ Исто, 108.

²⁷ Петар Влаховић, Српска и муслиманска традиција..., 161.